

IULIU HOSSU – PATRU PORTRETE

1918

1950

1970

Cuprins

Ruxandra Cesereanu / <i>Preambul</i>	7
Ovidiu Ghitta / <i>O zi din viața cardinalului Iuliu Hossu:</i> <i>1 decembrie 1918</i>	13
Ruxandra Cesereanu / <i>Cartea transfigurării.</i> <i>Memoriile cardinalului Iuliu Hossu</i>	57
Gelu Hossu / <i>Cronica unui martiriu asumat</i>	73
Nicolae Mărgineanu / <i>Cardinalul</i>	129
Fotografii 1900-1970 / <i>Fotografii-instantanee din filmul</i> <i>Cardinalul</i>	141

Preambul

Există destule cărți și broșuri care prezintă viața episcopului și cardinalului greco-catolic Iuliu Hossu, așa încât ceea ce sintetizez eu aici pentru cititorul naiv sau, dimpotrivă, pentru cel specializat și avizat, este minimal și concis, dar esențial. Un mic vitraliu sau o fișă moral-spiritu-ală.

Iuliu Hossu (născut în 31 ianuarie 1885, Milaș, comitatul Cluj – decedat în 28 mai 1970, București) a fost primul cardinal greco-catolic român. Și-a definitivat studiile teologice la Colegiul *De Propaganda Fide* din Roma. În 1910 a fost hirotonit preot de către Vasile Hossu, episcop de Gherla. A activat ca preot militar în primul război mondial (1914-1917). A fost numit episcop de Gherla (1917-1930), apoi de Cluj-Gherla (1930-1948). A fost cel care, din însărcinarea Marelui Sfat Național Român la 1 decembrie 1918, a citit proclamația de unire a Transilvaniei cu Regatul României în fața mulțimilor adunate la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. A fost senator de drept în Parlamentul României și membru de onoare (din 1945) al Academiei Române. A fost arestat de autoritățile comuniste în 1948 (odată cu desființarea abuzivă a Bisericii greco-catolice) și a fost condamnat la detenție și domiciliu obligatoriu, cumulând 22 de ani de prizonierat politic, până la moarte, în 1970. A refuzat să renunțe la credința sa și a rezistat mucenicește. A fost model etic și confesional pentru toate generațiile de preoți pe care le-a tutelat și format și care i-au succedat, inclusiv în clandestinitate și în perioada detenției ori a domiciliului obligatoriu. La 2 iunie 2019, a fost beatificat într-o ceremonie sacră pe Câmpia Libertății de la Blaj, în prezența papei Francisc, alături de alți

șase episcopi martiri greco-catolici: Valeriu Traian Frențiu, Vasile Aftenie, Ioan Suci, Tit Liviu Chinezu, Ioan Bălan, Alexandru Rusu.

Volumul de față este fructul unei prietenii intelectuale și al unui proiect interdisciplinar la care participă un istoric, un literat și un inginer cu vocație jurnalistică. Prietenia mea cu Ovidiu Ghitta este veche, din timpul studenției noastre, iar stilul alert, iscusit și vivace al colegului și prietenului meu istoric m-a captivat întotdeauna. Întrucât Ovidiu Ghitta nu face istorie seacă și rece, ci este un inspirat, are o narativitate electrizantă și o ideatică percutantă. Prietenia mea cu Gelu Hossu este recentă și e legată de admirația noastră comună pentru figura cardinalului Iuliu Hossu. L-am descoperit pe Gelu Hossu datorită felului său aparte de a practica un jurnalism inedit, cu dimensiuni mentalitare, într-un stil animat, energic și de o epicitate cuceritoare. Prietenia cu regizorul Nicolae Mărgineanu are la bază preocuparea mea pentru memorialistica de detenție a tatălui său, reputatul profesor de psihologie Nicolae Mărgineanu, un intelectual admirabil și un supraviețuitor mărturisitor al Gulagului românesc. Am vizionat din studenție filmele regizorului, fiul profesorului Mărgineanu, fără să știu că urma să ne întâlnim, la un moment dat, pe acest traseu al vieții de a descoperi oameni cu o intensă fibră morală, modele etice și umane.

În mod strategic, omagial și simbolic, volumul este gândit ca un „iconostas” cu trei segmente legate între ele: în prima parte, Ovidiu Ghitta izbuteste un documentar al zilei de 1 decembrie 1918, avându-l în centru pe episcopul Iuliu Hossu; în partea de mijloc analizez memoriile de detenție și domiciliu obligatoriu ale cardinalului; iar în a treia parte Gelu Hossu narează jurnalistic ultimele zile din viața lui Iuliu Hossu și avaturile legate de înhumare, deshumare, reînhumare. Acestor trei segmente li se adaugă mărturia regizorului Nicolae Mărgineanu despre cum a realizat filmul *Cardinalul*, pornind de la viața episcopului Iuliu Hossu. Cititorul are astfel la dispoziție patru modalități de percepție și interpretare a vieții și activității religioase (și nu numai) a lui Iuliu Hossu,

precum și mai multe etape din cronologia vieții (și morții) acestuia. Instrumentarul istoric, literar și jurnalistic, precum și cel filmic este gândit să ofere o imagine minuțioasă, dar și una de sinteză a uneia dintre cele mai luminoase, dăruitoare și emblematice figuri a greco-catolicismului românesc (alături de aceea a lui Inochentie Micu-Klein).

Mulțumesc editurii Galaxia Gutenberg pentru găzduirea acestei cărți. Le mulțumesc domnilor Ovidiu Ghitta, Gelu Hossu și Nicolae Mărgineanu pentru că s-au lăsat convinși de acest proiect consacrat figurii cardinalului Iuliu Hossu.

Ideea mi-a venit la 1 decembrie 2018. Am ezitat să sărbătoresc într-un fel sau altul ziua aceasta clamată oficial, dar un lucru știam sigur, anume, că nu voi sta la televizor, că voi evita retorica pompoasă ori figurile patriotarde specifice politicii autohtone actuale. Așa încât călătoria spre centrul Clujului și-a găsit degrabă sensul, la statuia cardinalului Iuliu Hossu (realizată de sculptorul Ilarion Voinea și plasată pe Bulevardul Eroilor), care fusese inaugurată și sfințită cu o zi înainte (la 30 noiembrie 2018), în mijlocul a câteva sute de oameni. Era ger, statuia era solitară acum, mă găseam acolo cu o prietenă, am aprins o lumânare, iar lumea a început să se oprească relativ curioasă, văzându-ne la picioarele statuii. Trecători variați staționau măcar câteva secunde și citeau de pe placa memorială despre cine este vorba. Chiar dacă pe fugă, au trecut pe acolo părinți și copii, studenți, maturi, bătrâni. Și atunci am știut într-un mod cât se poate de simplu și direct că acesta era felul cel mai adecvat de a sărbători 1 decembrie 2018, la statuia unuia dintre cei care au citit Rezoluția Unirii Transilvaniei cu România, în urmă cu un veac. Dacă la inaugurare (cu o zi înainte) privisem statuia din față, de data aceasta m-am așezat în spatele statuii cardinalului, ca să văd ce se zărește de acolo. Perspectiva a fost tulburătoare și justifica plasarea statuii exact acolo unde se găsea. Întrucât ceea ce privea statuia (întă de doi metri și șaiszeci de centimetri) era chiar biserica „Schimbarea la față” unde episcopul greco-catolic de odinioară slujise vreme de optsprezece ani, până să fie arestat. Voi mai

12 | Iuliu Hossu – patru portrete

spune doar că prietena (Anca Hațiegan) cu care ajunsesem să cinstim figura cardinalului la statuia sa omagială a făcut o fotografie expresivă, pe care o și folosesc pentru coperta acestui volum. Această fotografie tulburătoare spune mai multe decât aş putea eu să o fac aici și proiectează figura cardinalului Iuliu Hossu într-un sens iconic meritat cu prisosință.

Ovidiu
Ghitta

O zi din viața
cardinalului
Iuliu Hossu:
1 decembrie 1918

La 1 decembrie 1948, Iuliu Hossu, episcopul greco-catolic de Cluj-Gherla, se afla la Dragoslavele, și nu de bunăvoie. Acolo, în pitoreasca așezare musceleană cu aer curat și peisaje de poveste, răsfirată de o parte și de alta a văii Dâmboviței și a drumului ce leagă Ardealul de Țara Românească, patriarhia ortodoxă avea o vilă de vacanță. În ea fuseseră aduși de la București și plasați sub pază strictă cei șase ierarhi ai Bisericii greco-catolice din România. Au ajuns la destinație aproape de miezul nopții, la sfârșitul ultimei zile a lunii octombrie.¹ Sârma ghimpată întinsă din timp în jurul clădirii indica noua menire a acesteia. Încetase să mai fie un loc de recreere și de meditație tihnită în sânul naturii, un refugiu dorit pe un tărâm de vis. Devenise un soi de colivie aurită pentru niște prelați trecuți brutal de autoritatea de stat în regim de captivitate și izolare. Cu toții apucaseră să simtă deja asprimea aresturilor subterane ale Ministerului de Interne. Erau considerați dușmani ai regimului. Se opuseseră din răsuferință în acea toamnă acțiunii vertiginoase a puterii comuniste din România de a le desființa, după model sovietic, Biserica.² Legătura ei cu Roma pontificală nu putea fi tolerată în noul context politico-ideologic, marcat de influența hegemonică a Moscovei în zonă. Neînduplecării arhieriei români trebuiau să fie ruși complet de turma pe care o păstoreau, privați de libertate, reduși la tăcere, timorați și, dacă nu consimțeau nicidecum să adopte soluția apostaziei, suprimați încet-încet. Dragoslavele a fost prima lor stație pe un drum fără de întoarcere. Fuseseră internați tranzitoriu într-un spațiu oferit de conducerea Bisericii ortodoxe, deloc străină de suferința prin care treceau confrății lor. Calvarul

¹ Iuliu Hossu, „Credința noastră este viața noastră” *Memoriile cardinalului dr. Iuliu Hossu*, Ed. Viața Creștină, Cluj-Napoca, 2003, p. 128.

² Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, Editura Curtea. Veche, București, 2003, pp. 120-178; Ioan-Marius Bucur, *Din istoria Bisericii greco-catolice române (1918-1953)*, Editura Accent, Cluj-Napoca 2003, pp. 133-138, 181-220.

fiecăruia dintre episcopii uniți a început într-un loc fermecător, ce putea să-i pară lesne privitorului neutru un adevărat colț de rai.

Pătruns în incintă, Iuliu Hossu a remarcat fotografia celui care, cu ceva ani în urmă, primise clădirea în dar, ca „vilă pentru vânat”. „De pe perete privea liniștit și senin la noi, fie iertat, patriarhul Miron Cristea”, „pe vremuri episcop al Caransebeșului”.³ Un chip foarte cunoscut, așa-dar. Gândul i-a zburat – știm asta din memoriile episcopului clujean – la o amintire comună, la un moment de neuitat trăit de ei doi împreună. „Îmbrățișați, am fost fericiți [...] la proclamarea Unirii Ardealului cu Patria Mamă”.⁴ Câte se întâmplaseră și se schimbaseră între timp! Din acel tandem făcut celebru de fotografia Samoilă Mârza prin instantaneul surprins la Alba Iulia, doar el mai era în viață, nu însă și în libertate. Numai lui i-a rămas să constate îndurerat și amărât ce răsturnare cumplită de situație se producea. „N-ar fi putut crede patriarhul Miron Cristea că în această vilă va fi internat întregul episcopat al Bisericii române unite, <acesta fiind> începutul *căii crucii* pregătite de cei fără Dumnezeu [...] în strânsă colaborare cu un urmaș al său și mai mulți ierarhi ai Bisericii ortodoxe”. „Biserica noastră a purtat lupta dreaptă împreună cu Biserica ortodoxă pentru unirea neamului [...], veacuri de-a rândul împreună în bine și în rău”.⁵ Cele două se aflau acum pe baricade diferite, fiind separate net de modul în care le trata autoritatea politică. Dintre protagoniștii evenimentului de la 1918, alături de Iuliu Hossu rămăsese să cugete la întorsăturile dramatice ale sorții doar un ierarh din aceeași strană cu el. Septuagenarul Valeriu Traian Frențiu, episcop de Oradea, era la rândul-i o dovadă că diriguitorii Republicii Populare Române ajunseseră să-i osândească fără nicio remușcare, din considerente ideologice, pe unii dintre cei care pusese umărul decisiv la crearea României Mari.

O lună mai târziu, când s-au împlinit treizeci de ani de la Adunare Națională de la Alba Iulia, episcopul Iuliu Hossu a făcut sărbătoare

³ Iuliu Hossu, „Credința noastră”, p. 132.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

dintr-o zi de miercuri. A îmbrăcat singura cămașă de schimb pe care o mai avea, spălată din vreme, „în camera de baie”. A slujit apoi Sfânta Liturghie, lăudându-l și preamărindu-l pe Domnul, de la care aștepta „mângâiere” și „nădejdea izbăvirii neamului”. „Slujbele le aplicam toate pentru Biserică și pentru popor [...], căci acolo îmi era sufletul și în aceea se cuprindea totul”⁶ – precizează episcopul în succintul paragraf dedicat primei aniversări în condiții de detenție a marelui moment. Pasajul ne mai spune că a privit iarăși îndelung poza lui Miron Cristea. Probabil nu i-au revenit în memorie cuvintele protocolare pe care acesta i le-a adresat la 20 decembrie 1917, de la Caransebeș: „Preasfințite în Hristos Frate ! Am luat cu multă bucurie la cunoștință instalarea Frăției Tale în tronul arhieresc al episcopiei gr. cat. române de Gherla [...] și cu deosebită plăcere folosim acest privilegiu de a Vă dori de la Dumnezeu ani mulți de arhipăstorire, împreunate cu bogate succese, mai ales întru propoveduirea credinței Mântuitorului Hristos și întru lățirea culturii românești la poporul din eparhie”.⁷ Scrisoarea rămăsese la Cluj, printre actele sale personale, despre al căror destin, în noile împrejurări, nu știa nimic. S-a lăsat însă cu siguranță purtat în voie pe firul amintirilor legate nemijlocit de evenimentul istoric la care fusese părtaș în urmă cu trei decenii. „Retrăiam cele trăite atunci, fericiți, toți românii, în lumina împlinirii visului de veacuri”.⁸ Doar atât ține să consemneze, din păcate. Nimic mai mult, cu toate că cifra era rotundă. E drept, nici nu așternuse vreodată în pagină amănunte despre cum a ajuns și ce a făcut la Alba Iulia în 1 decembrie.

Spre ziua aceea de răscruce nu-l purtase, de fapt, lucrarea de nestăvilit a unui vis colectiv secular. Cele întâmplate în majoritatea lunilor scurse din clipa instalării sale solemne în fruntea diecezei greco-catolice de Gherla (la 16 decembrie 1917, în catedrala din localitate)⁹ n-au anunțat

⁶ *Ibidem*, p. 141.

⁷ Serviciul Județean Cluj al Arhivelor Naționale (în continuare SJCAN), *Fond 149 Episcopia Greco-Catolică Cluj-Gherla*, cutia 936, dosar „Acte prezidiale”, 1918, f. 5r.

⁸ Iuliu Hossu, „Credința noastră”, p. 141.

⁹ Silvestru Augustin Prunduș, Clemente Plăianu, *Cardinalul Iuliu Hossu*, Editura Unitas, Cluj-Napoca, 1995, p. 61-62; Valer Hossu, *Episcopul Iuliu – Sfântul Martir*